

Л. М. Богата

Наука в системі культурологічного знання

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ І.І.МЕЧНИКОВА
ФАКУЛЬТЕТ ІСТОРІЇ ТА ФІЛОСОФІЇ

Л. М. Богата

Наука в системі культурологічного знання

Методичні рекомендації
з курсу для самостійної роботи студентів спеціальності
034
«Культурологія»

ОДЕСА
ПЕЧАТНИЙ ДОМ
2019
2

УДК 303 : 009 (075)

Б 732

Рекомендовано до друку Вченою радою
факультету історії та філософії
ОНУ імені І. І. Мечникова
Протокол № 3 від 12 листопада.2019 р.

Рецензенти:

О. К. Соболевська, доктор філософських наук, доцент,
завідувачка кафедри культурології;

І. В. Голубович, доктор філософських наук, професор,
завідувачка кафедри філософії та методології пізнання

Богата Л.М.

Наука в системі культурологічного знання : Методичні
рекомендації з курсу для самостійної роботи студентів
спеціальності 034 «Культурологія» / Л. М. Богата. Одеса :
Печатный дом, 2019. – 36 с.

Методичні рекомендації з курсу «Наука в системі культурологічного знання» розроблені на підставі робочої програми відповідної навчальної дисципліни, яка спрямована на розвиток у студентів навичок самостійного дослідження складних наукових текстів, освоєння нових загальнонаукових тезаурусів, виявлення сучасних наукових трендів, формування дослідницьких технік багатоаспектного культурологічного аналізу.

УДК 303 : 009 (075)
Б 732

© Л. М. Богата, 2019
© Печатный дом, 2019

ЗМІСТ

Вступ.....	5
Тематичний план.....	9
Зміст курсу	10
Базові поняття курсу.....	16
Контрольні питання.....	17
Основна література до курсу	18
Додаткова література до курсу.....	20
Інтернет-ресурси.....	23
Додаток.....	24

ВСТУП

Курс «Наука в системі культурологічного знання» є важливою складовою професійної підготовки студентів-культурологів. Цей курс є продовженням декількох програмних напрямів культурологічної освіти: історії європейської культури; методів гуманітарних досліджень; проблеми застосування філософських та загальнонаукових методів в культурологічному аналізі.

Курс спрямований на розвиток у студентів навичок самостійного дослідження складних наукових текстів, освоєння нових наукових тезаурусів, виявлення сучасних наукових трендів, формування дослідницьких технік багатоаспектного культурологічного аналізу.

Предметом вивчення курсу є наука як складова сучасної культури, як низка умов і обставин, пов'язаних з формами суспільної організації науки, з людськими якостями науковців, з факторами і чинниками, в яких проявляються впливи суспільства, культури на науково-пізнавальний процес.

Мета викладання курсу – формування у студентів базових уявлень, що стосуються науки як складової сучасної культури, змістовне розширення розуміння таких понять як “науковий метод”, “істина”, “факт”, “раціональність”, парадигма тощо, досягнення студентами більш глибокого рівня усвідомлення змісту власної наукової діяльності, розуміння культурології як сучасної гуманітарної наукової дисципліни.

Завдання.

Основними завданнями курсу є:

формування у здобувача вищої освіти освітнього ступеня «магістр» низки загальних, фахових та спеціальних фахових компетентностей, які є достатніми для виконання професійних обов'язків за спеціальністю 034 «Культурологія».

Процес вивчення курсу спрямований на формування елементів наступних **компетентностей**:

а) загальних (ЗК):

здатність до узагальнення, аналізу, сприйняття інформації, постановки мети і вибору шляхів її досягнення (КЗН.01); знання різноманіття форм пізнання, співвідношення істини і хиби, знання і віри (КЗН.05); володіння навичками реферування і анотування наукової літератури (КІ.01); володіння діловою, професійно-орієнтованою іноземною мовою; володіння методами та прийомами усного та письмового викладу матеріалу (КІ.04);

б) фахових загальних (КФЗ): знання структури наукових теорій, проблеми сумірності теорій і еволюції форм і методів наукового пізнання, співвіднесення науки з іншими формами суспільної свідомості, знання основної проблематики філософії природничих і гуманітарних наук (КЗП.07); розуміння основних елементів і типів світогляду, особливостей філософії і її ролі в історії людської культури, можливість співіснування різних форм свідомості, співвіднесення культурології та інших форм духовного життя (релігії, науки, мистецтва); знання взаємодії біологічного і соціального, духовного і тілесного в людині (КЗП.03);

в) фахових спеціальних (КФС): уміння використовувати основну культурологічну термінологію та методологію (КСП.01); здатність і готовність до критичного аналізу різного роду міркувань, до публічних виступів, аргументації, ведення дискусії і полеміки (КСО.02).

Змістовні завдання курсу:

- показати місце, роль науки в сучасній культурі, прояснити значення наукової методології для розвитку інтелектуальних та моральних якостей людини;
- познайомити студентів з історичними етапами формування науки, філософії та епістемології науки, з'ясувати зв'язок фундаментальних наукових парадигм з тими чи іншими етапами розвитку культури;

- сформувати уявлення про основні концепти та конструкти науки: *теорія, концепція, гіпотеза, метод, парадигма, науковий конструкт, система, складність* та інші. Продемонструвати категоріальний і методологічний апарат філософії та епістемології науки, розкрити його ціннісний та гуманістичний характер;
- прищепити смак до читання та дослідження сучасних наукових текстів;
- розвинути навички співвіднесення культурологічних та наукових концепцій, вміння використовувати термінологічний та методологічний апарат сучасної науки, формулювати і відстоювати власну світоглядну позицію, що до сучасності.

Студент повинен **знати:**

- особливості різних модальностей культури;
- перелік базових категорій науки;
- характерні ознаки основних етапів формування філософії науки в контексті розвитку світової культури;
- відмінність композиційних особливостей наукових теорій та гуманітарних концепцій;
- відмінність гуманітарних категорій від категорій науки та конструктів;
- умови та характер генези науки як складової культури;
- відмінності між філософією науки та епістемологією;
- відмінності між науковою та гуманітарною гносеологією;
- особливості сучасних наукових парадигм.

Студент повинен **вміти:**

- виокремлювати категорії сучасної науки;
- досліджувати процес розвитку науки;
- встановлювати взаємовпливи науки та інших культурних сфер;

- досліджувати роль наукових парадигм в процесах формування сучасного культурного континууму.

Згідно з навчальним планом дисципліна «Наука в системі культурологічного знання» вивчається протягом першого семестру шостого курсу на освітньо-кваліфікаційному рівні «магістр». Курс розрахований на 30 години аудиторних (лекційних) занять та передбачає проведення підсумкового заліку.

ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

№	Тема	Кількість годин
1	Наука як одна з модальностей культури. Криза сучасної науки та освіти.	4
2	Філософія науки: етапи формування та основні здобутки. Позитивізм та постпозитивізм.	4
3	Конструктивізм як сучасний тренд розвитку науки.	4
4	Наукові революції. Вчення Т.Куна про парадигму. Класична, некласична та постнекласична наукові парадигми за В.С.Стьопіним.	4
5	Сучасні наукові парадигми та наукові конструкти	4
6	Епістемологія та філософія науки: зміна напрямку дослідження науки	4
7	Технонаука та її характерні ознаки	4
8	Трансдисциплінарність – характерна риса сучасної науки.	2
	Загальна кількість годин	30

ЗМІСТ КУРСУ

Тема 1. Наука як одна з модальностей культури. Криза сучасної науки та освіти.

Культура та її модальності: міф, релігія, мистецтво, філософія, наука, техніка. Відмінні риси науки як модальності культури. Інституціональні форми науки. Кризові явища сучасної науки. Криза вищої освіти в Україні та в світі.

Тексти для самостійної роботи:

- 1.Бевзенко Л.Д. Криза освіти, сучасні соціокультурні трансформації та зміна повсякденних освітніх практик // Філософія освіти. №2. 2018. С.100-117.
- 2.Голофаст А.Н., Киященко Л.П. Огнivo модели в искрах междисциплинарности // Філософія освіти. №2. 2018. С.176-191.
- 3.Журнал «Логос». №6. 2018. URL: <http://www.logosjournal.ru/cgi-bin/arch.pl?action=show&id=104&lang=ru>

Обов'язкові терміни для опрацювання до теми: *культура; модальності культури: міф, релігія, мистецтво, філософія, наука, техніка; криза, кризові явища в науці*

Основні питання до теми:

1. Порівняйте науку з іншими модальностями культури.
2. Зафіксуйте причини кризи сучасної науки.
3. В чому полягають складнощі сучасної вищої освіти в Україні та в світі?
4. Які характерні ознаки науки як однієї з модальностей культури?

Тема 2. Філософія науки: етапи формування та основні здобутки. Позитивізм та постпозитивізм.

Філософія науки як певний рівень рефлексії наукового знання. Виникнення філософії науки. Вікторіанський внесок в розвиток філософії науки. Етапи формування філософії науки. Три хвилі позитивізму. Постпозитивізм. Ключові поняття позитивізму та постпозитивізму.

Тексти для самостійної роботи:

1. Касавин И.Т. Рождение философии науки из духа Викторианской эпохи // Эпистемологи я философия науки. Т.56. №1. С.23-34.
2. Антоновский А.Ю. Научное познание как понятие социальной философии // Вопросы философии. 2018. № 12. С. 97–100.
3. Петрушенко В.Л. Філософія науки та техніки / В.Л.Петрушенко. Львів : ДУЛП, 2000. 32 с.

Обов'язкові терміни для опрацювання до теми: *філософія науки, позитивізм, хвилі позитивізму, постпозитивізм, комулятивна та антикомулятивна модель розвитку науки, науковий прогрес, класифікація наук, еволюція, еволюціонізм, гіпотеза, наукова проблема, наукова теорія, мова науки, наукові теорії.*

Основні питання до теми:

1. В чому полягала історична необхідність виникнення філософії науки?
2. Що характеризує позитивізм як певний етап розвитку філософії науки?
3. В чому відмінність першої, другої та третьої хвиль позитивізму?
4. Навести характерні ознаки постпозитивізму.

Тема 3. Конструктивізм як сучасний тренд розвитку науки.

Історія виникнення конструктивізму. Соціальний конструктивізм. Науковий конструктивізм. Проблема конструювання реальності. Формування конструктів як форм наукового пізнання. Відмінність конструкту від поняття. Конструкти та концепти в процесах наукового пізнання. Конструкти-медіатори. Конструктивізм у мистецтві російського авангарду, творчість В.Татліна.

Тексти для самостійної роботи:

1. **Лекторский В.А.** Конструктивизм vs реализм // Эпистемология и философия науки. Том XLIII. №1. С.19-26.
2. **Князева Е.А.** Эпистемологический конструктивизм // Философия науки. Вып. 2006. 12. С. 133-153.
3. **Богатая Л.Н.** О роли концептов-медиаторов в связывании локальных пространств смысла // Україна. Європа. Світ. Історія та сучасність: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, 30 листопада- 1 грудня. 2018 р. м. Київ: Таврійський національний університет імені В.І Вернадського, 2018. С.75-81.

Обов'язкові терміни для опрацювання до теми: *реальність, конструктивізм, реалізм, конструктивний реалізм, конструкт, концепт, концепт-медіатор, мистецтво авангарду, конструктивізм в.Татліна.*

Основні питання до теми:

1. Охарактеризувати конструктивізм як сучасний пізнавальний тренд.
2. В чому полягає відмінність поняття, концепту та конструкту в пізнавальному сенсі?
3. Що таке конструктивний реалізм за версією В.А.Лекторського?
4. Як розуміти словосполучення епістемологічний конструктивізм?

Тема 4. Наукові революції. Вчення Т.Куна про парадигму. Класична, некласична та постнекласична наукові парадигми за В.С.Стьопіним.

Наукові революції за Т.Куном. Поняття парадигми. Класична, некласична та постнекласична парадигми. Характер відносини *суб'єкт-засіб дослідження-об'єкт* як підґрунтя для зміни парадигми (модель парадигмальних змін за В.С.Стьопіним). Конститутивні елементи парадигми. Роль наукової спільноти в процесах формування парадигми. Апарадигмальність філософії.

Тексти для самостійної роботи:

1. **Кун Т.** Структура научных революций / Т. Кун; [пер. с англ., сост. В.Ю. Кузнецов]. М. : ООО «Издательство АСТ», 2003. 605 с.
2. **Степин В. С.** Класика, неклассика, постнеклассика: критерии различения / В. С. Степин // Постнеклассика: философия, наука, культура: [коллективная монография / отв. ред. Л. П. Киященко, В. С. Степин]. СПб. : Издательский дом «Миръ», 2009. С. 249-296.
3. **Богатая Л.Н.** Размышления о парадигме и способах ее исследования // Науковий вісник Чернівецького університету. Серія «Філософія». 2013. Вип. 663-664. С.10-19.

Обов'язкові терміни для опрацювання до теми: *наукова революція, парадигма, суб'єкт, об'єкт, засіб дослідження, класика, некласика, постнекласика, наукова спільнота*

Основні питання до теми:

- 1.Що таке наукова революція за Т.Куном?
- 2.Охарактеризувати класичну, некласичну, постнекласичну парадигми.
- 3.Зафіксувати конститууючі елементи парадигми.
4. Експлікувати ключові конструкти мережевої парадигми.

Тема 5. Сучасні наукові парадигми і наукові конструкти

Постнекласика та її характерні ознаки. Постнекласика vs постструктуралізм. Постнекласика та синергетична парадигма. Актуалізація нового об'єкту дослідження – складних, відкритих систем, які знаходяться в стані саморозвитку. Термінологічна проявленість парадигми. Синергетична парадигма. Мережева парадигма. Парадигма складності. Ключові конструкти сучасних парадигм: комунікація, складність, мережа, синергія, емерджентність, параметр порядку, біфуркація, хаос, хаотизація, міждисциплінарність.

Тексти для самостійної роботи:

1. **Богатая Л.Н.** О терминологической проявленности парадигмы // Дні науки філософського факультету – 2012. Міжнародна наукова конференція

(18-19 квітня 2012 р.). Київ: Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 2012. С. 57-59.

2. Богатая Л.Н. О междисциплинарной методологии и уровнях методологических исследований // VII Уйомовські читання (2019) : матеріали Наукових читань пам'яті Авеніра Уйомова / від. ред. К. В. Райхерт. – Одеса : Одеський національний університет імені І. І. Мечникова, 2019. С. 10-16.

3. Богатая Л.Н. Гуманитарная сложность в контексте ближайших категориальных понятий // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Історія. Філософія. Політологія. Вип.10. 2015. С.47-51.

Обов'язкові терміни для опрацювання до теми: *постнекласика, постструктуралізм, складні відкриті системи, синергетика, синергетичні конструкти: складність, гуманітарна складність, самоорганізація, хаотизація системи, параметр порядку, точка біфуркації атрактор, емерджентність, мережа.*

Основні питання до теми:

1. Що таке парадигма?
2. З яких конструктивних елементів формується парадигма?
3. Охарактеризувати класичну, некласичну та постнекласичну парадигми.
4. Зафіксувати ключові ознаки синергетичної парадигми та парадигми складності.

Тема 6. Епістемологія та філософія науки: зміна напрямку дослідження науки

Поняття про епістему. Епістемічні погляди М.Фуко. Сучасні тлумачення епістеми. Сучасний розвиток епістемології як наслідок поширеної міждисциплінарності. Соціальна епістемологія. Наукова епістемологія. Гуманітарна епістемологія. Методологічні проблеми епістемології.

Тексти для самостійної роботи:

1. Мотрошилова Н.В. «Социальная эпистемология»: новые проблемы, дискуссии и дихотомии // , Ценности и смыслы. 2011. №5 (14). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/sotsialnaya-epistemologiya-novye-problemy-diskussii-i-dihotomii> (дата обращения: 27.09.2019).

2. Микешина Л.А. Эпистемология: ее становление в контексте гуманитарных и социальных наук // Эпистемология и философия науки. 2019. Т. 56. № 1. С.8-23.

3. От социальной эпистемологии к Humanity 2.0. Интервью со Стивом Фуллером // Логос. Том 28. №5. 2018

Обов'язкові терміни для опрацювання до теми: *епістемологія, епістема, соціальна епістемологія, гуманітарна епістемологія, гуманітарні та соціальні науки*

Основні питання до теми:

1. Зафіксувати об'єкт дослідження епістемології.
2. Чому епістемологія прийшла на зміну філософії науки?
3. Порівняти епістемологію та філософію науки як дослідницькі дисципліни.
4. Що таке епістема?

Тема 7. Технонаука та її характерні ознаки

Етап конвергенції техніки та науки. Формування технонауки та розвиток нанотехнологій. Впливи технонауки на сучасний соціум. Природничі та технічні теорії. Складні соціотехнічні системи. NBIC – тетраедр. Технонаука як фактор конструювання культурного довкілля. Технонаука та її впливи на сучасну політику.

Тексти для самостійної роботи:

1. **Горохов В.Г.** Технонаука – новый этап в развитии современной науки и техники // Высшее образование. №11 .2014. С. 37-45.
2. **Гребенщикова Е.Г.** Социотехнические мнимости технонауки // Вопросы философии. №3. 2018. С.56-62.
3. **Цырлина Я.Э.** Техноэстетика Жильбера Симондона и возможность современного технологического искусства // Вестник ПНИПУ. Культура. История. Философия. Право. 2017. №2. С.49-53.

Обов'язкові терміни для опрацювання до теми: *техніка, наука, технонаука, техноестетика, техномистецтво, дигітальність, соціотехнічні системи, нанотехнонаука.*

Основні питання до теми:

1. Що таке технонаука?
2. Зафіксувати основні складові NBIC тетраедру.
3. Експлікувати значення словосполучення техноестетика.
4. Охарактеризувати нанотехнонауку.

Тема 8. Трансдисциплінарність – характерна ознака сучасної науки.

Дивергентні та конвергентні процеси в сучасній науці. Міждисциплінарні змішення як важливий тренд сучасної науки. NBIC – конвергенція. Методологічні наслідки трансдисциплінарних процесів. Прояви трансдисциплінарності в сучасному мистецтві.

Трансдисциплінарність та повсякденність: нови виміри трансдисциплінарних процесів.

Тексти для самостійної роботи:

1. Киященко Л. П. Опыт философии трансдисциплинарности: (казус «биоэтика») // Вопросы философии. 2005. № 8. С. 105-117.
2. Богатая Л.Н. Трансдисциплинарность: постнеклассический ракурс рецепции // Філософія освіти. №1. 2015. С.168-183.
3. Богатая Л.Н. О методологическом освоении междисциплинарности // Нове та традиційне у дослідженнях сучасних представників суспільних наук: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, Україна, 1-2 лютого 2019 року). Київ: ГО «Київська наукова суспільнознавча організація», 2019. С.58-62.

Обов'язкові терміни для опрацювання до теми:
міждисциплінарність, трансдисциплінарність, постнекласика, ракурс рецепції, NBIC – конвергенція, повсякденність

Основні питання до теми:

1. Охарактеризувати явище трансдисциплінарності.
2. Чому саме трансдисциплінарність є характерною ознакою постнекласики?
3. Навести характерні методологічні ознаки трансдисциплінарності.
4. Що таке NBIC – конвергенція?

БАЗОВІ ПОНЯТТЯ КУРСУ

1. NBIC – конвергенція.	35. Наукова проблема.
2. Атрактор.	36. Наукова революція.
3. Гіпотеза.	37. Наукова спільнота.
4. Гуманітарна епістемологія.	38. Наукова теорія.
5. Гуманітарна складність.	39. Науковий прогрес.
6. Гуманітарні та соціальні науки.	40. Некласика.
7. Дигітальність.	41. Об'єкт.
8. Еволюціонізм.	42. Соціотехнічні системи.
9. Еволюція.	43. Парадигма.
10. Емерджентність.	44. Параметр порядку.
11. Епістема.	45. Повсякденність.
12. Епістемологія.	46. Позитивізм.
13. Засіб дослідження.	47. Постнекласика.
14. Класика.	48. Постпозитивізм.
15. Класифікація наук.	49. Постструктуралізм.
16. Комулятивна модель.	50. Ракурс рецепції.
17. Конструкт.	51. Реальність.
18. Конструктивізм в.Татліна.	52. Релігія.
19. Конструктивізм.	53. Самоорганізація.
20. Конструктивний реалізм.	54. Синергетика.
21. Концепт.	55. Синергетичні конструкти.
22. Концепт-медіатор.	56. Складні відкриті системи.
23. Криза.	57. Складність.
24. Кризові явища в науці .	58. Соціальна епістемологія.
25. Культура.	59. Суб'єкт.
26. Мережа.	60. Техніка.
27. Мистецтво авангарду.	61. Техноестетика.
28. Мистецтво.	62. Техномистецтво.
29. Міждисциплінарність.	63. Технонаука.
30. Міф.	64. Точка біфуркації .
31. Мова науки.	65. Трансдисциплінарність.
32. Модальності культури.	66. Філософія науки.
33. Нанотехнонаука.	67. Філософія.
34. Наука.	68. Хаос.
	69. Хаотизація системи.
	70. Хвилі позитивізму.

КОНТРОЛЬНІ ПИТАННЯ

1. Порівняйте науку з іншими модальностями культури.
2. Зафіксуйте причини кризи сучасної науки.
3. В чому полягають складнощі сучасної вищої освіти в Україні та в світі?
4. Які характерні ознаки науки як однієї з модальностей культури?
5. В чому полягала історична необхідність виникнення філософії науки?
6. Що характеризує позитивізм як певний етап розвитку філософії науки?
7. В чому відмінність першої, другої та третьої хвиль позитивізму?
8. Навести характерні ознаки постпозитивізму.
9. Охарактеризувати явище трансдисциплінарності.
10. Чому саме трансдисциплінарність є характерною ознакою постнекласики?
11. Навести характерні методологічні ознаки трансдисциплінарності.
12. Що таке NBIC – конвергенція?
13. Що таке технонаука?
14. Зафіксувати основні складові NBIC тетраедру.
15. Експлікувати значення словосполучення техноестетика.
16. Охарактеризувати нанотехнонауку.
17. Зафіксувати об'єкт дослідження епістемології.
18. Чому епістемологія прийшла на зміну філософії науки?
19. Порівняти епістемологію та філософію науки як дослідницькі дисципліни.
20. Що таке епістема?
21. Що таке парадигма?
22. З яких конструктивних елементів формується парадигма?
23. Охарактеризувати класичну, некласичну та постнекласичну парадигми.
24. Зафіксувати ключові ознаки синергетичної парадигми та парадигми складності.
25. Що таке наукова революція за Т.Куном?
26. Охарактеризувати класичну, некласичну, постнекласичну парадигми.
27. Зафіксувати конститууючі елементи парадигми.
28. Експлікувати ключові конструкти мережевої парадигми.
29. Охарактеризувати конструктивізм як сучасний пізнавальний тренд.
30. В чому полягає відмінність поняття, концепту та конструкту в пізнавальному сенсі?
31. Що таке конструктивний реалізм за версією В.А.Лекторського?
32. Як розуміти словосполучення епістемологічний конструктивізм?

ОСНОВНА ЛІТЕРАТУРА ДО КУРСУ

1. **Антоновский А.Ю.** Научное познание как понятие социальной философии // Вопросы философии. 2018. № 12. С. 97–100.
2. **Бевзенко Л.Д.** Криза освіти, сучасні соціокультурні трансформації та зміна повсякденних освітніх практик // Філософія освіти. №2. 2018. С.100-117.
3. **Богатая Л.Н.** Гуманитарная сложность в контексте ближайших категориальных понятий // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Історія. Філософія. Політологія. Вип.10. 2015. С.47-51.
4. **Богатая Л.Н.** О междисциплинарной методологии и уровнях методологических исследований // VII Уйомовські читання (2019) : матеріали Наукових читань пам'яті Авеніра Уйомова / від. ред. К. В. Райхерт. Одеса : Одеський національний університет імені І. І. Мечникова, 2019. С. 10-16.
5. **Богатая Л.Н.** О методологическом освоении междисциплинарности // Нове та традиційне у дослідженнях сучасних представників суспільних наук: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, Україна, 1-2 лютого 2019 року). Київ: ГО «Київська наукова суспільнознавча організація», 2019. С.58-62.
6. **Богатая Л.Н.** О роли концептов-медиаторов в связывании локальных пространств смысла // Україна. Європа. Світ. Історія та сучасність: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, 30 листопада- 1 грудня. 2018 р. м. Київ: Таврійський національний університет імені В.І Вернадського, 2018. С.75-81.
7. **Богатая Л.Н.** О терминологической проявленности парадигмы // Дні науки філософського факультету –2012. Міжнародна наукова конференція (18-19 квітня 2012 р.). Київ: Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 2012. С. 57-59.
8. **Богатая Л.Н.** Размышления о парадигме и способах ее исследования // Науковий вісник Чернівецького університету. Серія «Філософія». 2013. Вип. 663-664. С.10-19.
9. **Богатая Л.Н.** Трансдисциплинарность: постнеклассический ракурс рецепции // Філософія освіти. №1. 2015. С.168-183.
10. **Голофаст А.Н., Киященко Л.П.** Огнivo модели в искрах междисциплинарности // Філософія освіти. №2. 2018. С.176-191.
11. **Горохов В.Г.** Технонаука – новый этап в развитии современной науки и техники // Высшее образование. №11. 2014. С. 37-45.
12. **Гребенщикова Е.Г.** Социотехнические мнимости технонауки // Вопросы философии. №3. 2018. С.56-62.
13. **Добронравова И. С.** Синергетика как общенаучная исследовательская программа / И. С. Добронравова // Синергетическая

парадигма. Когнитивно-коммуникативные стратегии современного научного познания. М. : Прогресс-традиция, 2004. С. 78–87.

14. **Журнал «Логос»**. №6. 2018. URL: <http://www.logosjournal.ru/cgi-bin/arch.pl?action=show&id=104&lang=ru>Бургин

15. **Касавин И.Т.** Рождение философии науки из духа Викторианской эпохи // Эпистемология философия науки. Т.56. №1. С.23-34.

16. **Киященко Л. П.** Опыт философии трансдисциплинарности: (казус «биоэтика») // Вопросы философии. 2005. № 8. С. 105-117.

17. **Князева Е.А.** Эпистемологический конструктивизм // Философия науки. Вып. 2006. 12. С. 133-153.

18. **Кун Т.** Структура научных революций / Т. Кун; [пер. с англ., сост. В.Ю. Кузнецов]. М. : ООО «Издательство АСТ», 2003. 605 с.

19. **Лекторский В.А.** Конструктивизм vs реализм // Эпистемология и философия науки. Том XLIII. №1. С.19-26.

20. **Микешина Л.А.** Эпистемология: ее становление в контексте гуманитарных и социальных наук // Эпистемология и философия науки. 2019. Т. 56. № 1. С.8-23.

21. **Мотрошилова Н.В.** «Социальная эпистемология»: новые проблемы, дискуссии и дихотомии // , Ценности и смыслы. 2011. №5 (14). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/sotsialnaya-epistemologiya-novye-problemy-diskussii-i-dihotomii> (дата обращения: 27.09.2019).

22. От социальной эпистемологии к Humanity 2.0. **Интервью со Стивом Фуллером** // Логос. Том 28. №5. 2018

23. **Петрушенко В.Л.** Філософія науки та техніки / В.Л.Петрушенко. Львів : ДУЛП, 2000. 32 с.

24. **Степин В. С.** Класика, неклассика, постнеклассика: критерии различения / В. С. Степин // Постнеклассика: философия, наука, культура: [коллективная монография / отв. ред. Л. П. Киященко, В. С. Степин]. СПб. : Издательский дом «Мирь», 2009. С. 249-296.

25. **Цырлина Я.Э.** Техноэстетика Жильбера Симондона и возможность современного технологического искусства // Вестник ПНИПУ. Культура. История. Философия. Право. 2017. №2. С.49-53.

ДОДАТКОВА ЛІТЕРАТУРА ДО КУРСУ

- 1.Аршинов В.И. Иновационные среды как проблема парадигмы сложности // Рефлексивные процессы и управление. Сборник материалов IX Международного симпозиума 17-18 октября 2013 г. / Отв. ред. В.Е.Лепский М.: «Когито-Центр», 2013. С.115-121;
- 2.Аршинов В.И. Наблюдатель сложности в контексте парадигмы постнеклассической рациональности / Философия мышления : [сборник статей] / ред.кол. Л.Н.Богатая, И.С. Добронравова, Ф.В.Лазарев; отв. Ред. Богатая Л.Н. Одесса : Печатный дом, 2013. С. 59-73.
- 3.Аршинов В.И. Синергетика конвергирует со сложностью / В.И.Аршинов // Вопросы философии. 2011. №4. С. 78-84.
- 4.Аршинов В.И., Буданов В.Г. Системы и сети в контексте парадигмы сложности // Вопросы философии. 2017. № 1. С.50-62.
- 5.Аршинов В.И., Свирский Я.И. Сложностный мир и его наблюдатель // Философия науки и техники, 2015. Т. 20. № 2. С. 70-84.
- 6.Бергер П., Лукман Т. Социальное конструирование реальности. Трактат по социологии знания. М.: Медиум, 1995. 323 с.
- 7.Ведмедєв М.М. Культурні ресурси продуктивного мислення : монографія / М.М. Ведмедєв. Суми : Університетська книга, 2011. 216 с.
- 8.Глузман С.А. Наука и философия: Жизнь в искривленном пространстве / Сергей Глузман. СПб.: Алетейя, 2010. 296 с.
- 9.Добронравова И. С. Идеалы и типы научной рациональности / И. С. Добронравова // Философия. Наука. Цивилизация / [отв. ред. В. В. Казютинский]. М.: Эдиториал УРСС, 1999. С. 89–94.
- 10.Добронравова И. С. Постнеклассические практики повседневности: преимущества синергетического контекста обсуждения / И. С. Добронравова // Практична філософія. 2010. №2. С. 24–29.
- 11.Добронравова И. С. Синергетика как общенаучная исследовательская программа / И. С. Добронравова // Синергетическая парадигма. Когнитивно-коммуникативные стратегии современного научного познания. М. : Прогресс-традиция, 2004. С. 78–87.
- 12.Добронравова И. С. Синергетика: становление нелинейного мышления / И. С. Добронравлва. К. : Либідь, 1990. 152 с.
- 13.Добронравова И. С. Уроки Пригожина: философские основания и культурный контекст нового понимания мира в постнеклассической науке / И. С. Добронравова // Практична філософія. 2004. № 2. С. 3–10.
- 14.Добронравова І.С., Білоус Т.М., Комар О.В. Новітня західна філософія науки. Підручник. Парапан. 2008. 216 с.
- 15.Дротенко Л.Г. Філософія наукового пізнання. Підручник / Л.Г.Дротенко. К.: Б/в, 2010. 224 с.
- 16.Киященко Л.П. Простота сложности и сложность простоты (мерность различения)// Философия науки. Вып. 18: Философия науки в мире

сложности //Отв. ред.: В.И. Аршинов, Я.И. Свирский. М.: ИФ РАН, 2013. С.278-292.

17.Князева Е.Н. Как возможно мышление о сложном и управление сложностью? // Вопросы философии. 2010. № 10. С. 81-84.

18.Крымский С.Б., Кузнецов В.И. Мировоззренческие категории в современном естествознании. / С. Б. Крымский, В. И. Кузнецов. К.: «Наукова думка», 1983. 222 с.

19.Кун Т. Логика открытия или психология исследования? // Философия науки. Выпуск 3. Проблемы анализа знания. М., 1997. С. 20–48.

20.Лакатос И. Методология исследовательских программ / И. Лакатос; [пер. с англ. В. Н. Порус]. М.: ООО «Издательство АСТ», 2003. 380 с.

21.Лакатос И. Методология исследовательских программ / И.Лакатос. Пер. с англ. М.: Издательство АСТ, 2003. 380 с.

22.Лаудан Л. Наука и ценности //Современная философия науки. М., 1996. С. 295–342.

23.Ленк Х. Размышления о современной технике / Х.Ленк. Пер. с нем. под ред. В.С.Степина. М.: Аспект Пресс, 1996. 183 с.

24.Майнцер К. Сложносистемное мышление: Материя, разум, человечество. Новый синтез. / Пер. с англ. под ред. и с предисл. Г. Г. Малинецкого. М.: Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2009. 464 с.

25.Микешина Л.А. Философия науки: Современная эпистемология. Научное знание в динамике культуры. Методология научного исследования: учеб. пособие / Л.А.Микешина. М.: Прогресс – Традиция : МПСИ : Флинта, 2005. – 464 с.

26.Морен Э. К пропасти? / Э. Морен; пер. с франц. Г. Наумовой. СПб.: Алетейя, 2011. 136 с.

27.Парадигма сложности в перспективе философской стратегии Жюль Делёза. Материалы «круглого стола» // Философия науки и техники. 2016. Т. 21. № 2. С. 149–181.

28.Петрушенко В.Л. Філософія науки та техніки / В.Л.Петрушенко. Львів : ДУЛП, 2000. 232 с.

29.Полани М. Личностное знание. На пути к посткритической философии / М.Полани. Пер. с англ. Общ. ред. д.филос.н. В.А.Лекторского и к.филос.н. В.И.Аршинова. М.: Прогресс, 1985. 345 с.

30.Постнеклассика: философия, наука, культура: Коллективная монография / Отв.ред. Л.П. Киященко и В.С. Степин. СПб. : Издательский дом «Миръ», 2009. 672 с.

31.Ратников В.С., Макаров З.Ю. Історія і філософія науки. Хрестоматія. Навчальний посібник. Вінниця: Нова книга, 2009. 416 с.

32.Семенюк Е., Мельник В. Філософія сучасної науки і техніки / Едуард Семенюк, Володимир Мельник. Вид. 2-ге, випр. та допов. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2012. 306 с.

33.Степин В. С. Класика, неклассика, постнеклассика: критерии различения / В. С. Степин // Постнеклассика: философия, наука, культура: [коллективная монография / отв. ред. Л. П. Киященко, В. С. Степин]. СПб. : Издательский дом «Мирь», 2009. С. 249–296.

34.Степин В. С. Наука и философия / В. С. Степин // Вопросы философии. 2010. №8. С. 58–76.

35.Степин В. С. Научное познание и ценности техногенной цивилизации // Вопросы философии. 1989. № 10. С.7–21.

36.Степин В. С. Научное познание и ценности техногенной цивилизации // Вопросы философии. 1989. № 10. С. 3–18.

37.Фейерабенд П. Избранные труды по методологии науки / Пол Фейерабенд. Пер. с англ. и нем. Общ. ред. и автор вступ. ст. И.С.Нарский. М.: Прогресс, 1986. 542 с.

38.Фейерабенд П. Прощай, разум! / Пол Фейерабенд; пер. с англ. А.Л.Никифорова.М.:АСТ:Астрель, 20010. 477 с.

39.Чуйко В. Л. Суб'єктивність, самосвідомість і наукова проблема // Sentential: Наукові праці спілки дослідників модерної філософії (Паскалівського товариства). №2. Вінниця, 2000. С. 84–92.

40.Чуйко В.Л. Когнітивізм як об'єкт когнітології : монографія / В. Л Чуйко. Ніжин : “Міланік”, 2007. 147 с.

ІНТЕРНЕТ-РЕСУРСИ

<http://lib.onu.edu.ua/> - бібліотека ОНУ ім. І.І.Мечникова
<http://www.onu.edu.ua/ru/index.html> - сайт ОНУ ім.І.І.Мечникова
<http://www.ognb.odessa.ua/> - бібліотека ім. М. Горького
<http://www.nbu.gov.ua/> - бібліотека ім. В.Вернадського
<http://lib-gw.univ.kiev.ua/> - бібліотека ім. Максимовича КНУ ім. Т.Шевченка
<http://www.filosof.com.ua/> - Інститут філософії ім. Г.Сковороди

Спеціалізовані пошукові машини:

<http://meta-ukrain.com> / Мета
<http://www.encyclopedia.ru> / Світ енциклопедій
<http://www.sciseek.com> / Пошук наукової інформації

ДОДАТОК

1.Богатая Л.Н. О методологическом освоении междисциплинарности // Нове та традиційне у дослідженнях сучасних представників суспільних наук: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, Україна, 1-2 лютого 2019 року). Київ: ГО «Київська наукова суспільнознавча організація», 2019. С.58-62.

(Фрагмент тексту у авторському перекладі)

Методологія науки, яка активно розвивалася в другій половині минулого століття в межах філософії науки, сьогодні втрачає свої позиції. Причина зазначеного полягає в тому, що природничі науки, які виступали в ролі законодавців «наукової моди» в останні 150 років, несподівано опинилися в принципово новій ситуації. Ці науки сьогодні продовжують існувати в добре обладнаних «глобальних» лабораторіях і «глобальних» університетах. У подібних дослідницьких центрах дійсно працюють найкращі вчені з усього світу. Але проблема полягає в тому, що результати відповідних досліджень вже не виявляються відкритими для всіх. Плоди сучасних природничо-наукових розробок використовуються для виготовлення високотехнологічних продуктів, які з'являються на ринках у вигляді тих чи інших гаджетів, військових іграшок. Тому лише побічно можливо судити про те, що насправді відбувається в світі «високої науки». З цієї причини вже навряд чи допустимо говорити про сучасну наукову картину світу, яка так само маловідома сучасній освіченій людині, як і, наприклад, детальна карта поверхні Марса. Філософія науки фактично втратила головних постачальників наукових ідей і з цієї причини філософам науки нічого іншого не залишається, як звернути свій погляд на гуманітарні дисципліни, які, з одного боку, поки що не стали об'єктом комерційних інтересів сильних світу цього, але з іншого - гуманітарні науки принципово «інші» і для свого аналізу вимагають істотних перебудов «фундаментальної методології» філософії науки. Окрім гуманітарних наук в поле зору філософів науки потрапляє ще більш дивний з наукової точки зору об'єкт, а саме - *дуже складний медійний дискурс* у всьому різноманітті своїх проявів. У зв'язку з цим бачиться корисним згадати одне із значень слова **трансдисциплінарність**, рефлексія якого здійснювалася паралельно з термінами *крос-* та *міждисциплінарність*.

Деякі дослідники *трансдисциплінарністю* стали називати те наукове, що пройшло крізь «фільтри розуміння» буденної свідомості. Як зазначає В.Г.Буданов, завдяки трансдисциплінарності з'являється можливість здійснювати соціальну експертизу з приводу розвитку науки (наукового етосу), техніки, технологій. Таку науку В.І. Моїсєєв і Л.П. Киященко називають «*транснаукою*» або «наукою, яка виходить за свої власні межі» [2, 64]. Результати транснаукових досліджень осідають вже не в професійних

журналах і монографіях, а в нескінченних мережах, медійних дискурсах, які представляють собою своєрідні «лабораторії культури» [2, 68].

Зрозуміло, що для аналізу принципово нового об'єкта потрібна модернізована методологія. Однак будь-яке нове починається з більш ґрунтовних переосмислень того, що добре працювало у межах старих традицій. До базового методологічного фундаменту традиційної філософії науки можна віднести, наприклад, уявлення про парадигму.

Професійна розмова про парадигму та її методологічні можливості вимагає проведення спеціальних досліджень. Але навіть самого поверхневого погляду достатньо для того, щоб виявити, що сучасні парадигми складаються, як мінімум, з назви, набору ключових концептів-конструктів, деякого корпусу ключових досліджень, в яких здійснюються відповідні розвідки.

Фактично на наших очах як небесні метеори промайнули *голографічна, комунікативна, синергетична, мережева, складнісна* парадигми. В.Г.Буданов говорить про активацію нової парадигми, що йменується «Big data». Означені парадигми виступали як своєрідні «модуючі хвилі», які формували особливі ракурси наукових досліджень у багатьох областях. Ключові терміни тих чи інших парадигм створювали термінологічні фундаменти, своєрідні «сітки наукових категорій», в межах яких формувалися нові поняття, підходи, цінності, які реформували науковий етос. Безліч фактично паралельно співіснуючих парадигм призвело до ситуації поліпарадигмальності. І саме з цієї причини в кожному конкретному дослідженні важливо вміти виявляти ту чи іншу парадигмальну складову. Відповідні практики (практики парадигмального аналізу) можливо віднести до практик *третього рівня рефлексії*. Рефлексія першого рівня здійснюється будь-яким вченим, що досліджує конкретний об'єкт. Другий рівень рефлексії пов'язаний зі здатністю розуміти те, чому дослідження здійснюється так або інакше. Саме другий рівень рефлексії характерний для філософії науки. На жаль, рефлексії другого рівня затягують в парадигмальні воронки (термін сучасного українського дослідника А.С.Шохова, який вивчає особливості парадигмального аналізу) і саме для того, щоб не бути затягнутим в ту чи іншу воронку важливо здійснювати більш високий – третій (позапарадигмальний) рівень рефлексії, який відкриває можливість огляду особливостей парадигмальних «ізводів» (парадигмальних образів реальності [2, 60]). В.Г.Буданов пропонує дуже цікаву метафору, що дозволяє розглядати методологію як своєрідну *терапію*, за допомогою якої відбувається «переформування» складних систем в ситуаціях, які вимагають змін. Він задає питання про те, «чи можливо народження такої «терапевтичної» інституції, яка б існувала на перетині природознавства, соціальних і гуманітарних наук?» [2, 61]. Бачиться, що відповідь на це запитання може дати тільки час і розуміння принципової новизни ситуації, яка пов'язана із формуванням парадигми «Big data».

2. Богатая Л.Н. О междисциплинарной методологии и уровнях методологических исследований // VII Уйомовські читання (2019) : матеріали Наукових читань пам'яті Авеніра Уйомова / від. ред. К. В. Райхерт. – Одеса : Одеський національний університет імені І. І. Мечникова, 2019. С. 10-16.

(Фрагмент тексту у авторському перекладі)

Науковий хінтерландом: в пошуках більш точної метафори

Слідом за Б.Латур Дж. Ло цілком справедливо зауважує, що наукова діяльність плоть від плоті того хінтерланда, з якого вона виростає. «Хінтерланда виробляє більш-менш рутинізовані реалії і твердження про них ... хінтерланда стандартизованих чорних ящиків щонайменше формує наші рішення» і «вибори»... Ми, тобто ті, хто «вибирає», втілює і носить в собі безліч хінтерланда; ... хінтерландом виробляє певні класи реалій і тверджень про них, але при цьому не робить інші» [5, с.75]. Природно, Ло задає цілком закономірне питання про те, чи повинні представники науки задовольнятися вже існуючими хінтерланда або «йти проти течії і намагатися реорганізувати хінтерландом для того, щоб створити новий?» [5, с.77]. Вбачається, що на подібне питання не може мати однозначної відповіді. Одні дослідники будуть продовжувати розвивати традицію певного хінтерланда, інші, навпаки, почнуть критикувати, перетворювати її. У ситуації постколоніального повороту факт існування різних хінтерланда відчувається з особливою очевидністю. З точки зору модерністської риторики можна стверджувати, що реальність іншого хінтерланда є спотвореною та її не слід брати до уваги. Але чи є подібне неприйняття єдино можливим і правильним дослідним вибором?

Рівні міждисциплінарного методологічного аналізу

Словосполучення методологічний аналіз важливо посилити словом міждисциплінарний. При такому посиленні підкреслюється факт того, що метод як такий може бути цікавий представникам різних дисциплінарних дослідницьких напрямів.

Розвиваючи новий погляд на можливості міждисциплінарної методології виявляється підстава для розрізнення рівнів відповідного аналізу.

Метоевровень

Приставка мета є нескінченно привабливою для дослідника-неофіта. Здається, що якщо тільки переміститися в цю омріяну «мета» позицію, то відразу стають зрозумілими все те, що відбувається на нижніх рівнях. Але проблема полягає в тому, що в цю особливу позицію можна вийти лише подолавши силу тих чи інших дисциплінарних, парадигмальних притягання, а для цього (ні багато - ні мало) необхідно вийти на новий рівень розуміння дослідних процесів як таких, що завжди значно складніше, ніж просто вжити слово «мета».

До мета рівню методологічного аналізу досить природно віднести:

- аналіз сучасних епістем як особливих утворень, які зумовлюють формування того чи іншого епістеміческого (знаннєвого) порядку, що обумовлює появу нових парадигм, «поворотів», підходів. Епістемічески мета аналіз не слід плутати з різноманітними і численними варіантами епістемологічних досліджень, які вивчають знаннєву середу в тому чи іншому її конкретному зрізі (соціальна епістемологія, еволюційна епістемологія, феміністська епістемологія, ...).

- аналіз актуальних конструктів і концептів (більш докладно про необхідність розрізнення конструктів і концептів йшлося в дослідженні [1]). Відповідний аналіз - це абсолютно особливий вид методологічних практик, які потребують свого послідовного розвитку;

- категоріальний аналіз. Подібний варіант аналізу традиційно здійснювався філософами і зазначене є своєрідним свідченням того, що міждисциплінарна методологія своїм джерелом має філософію з її націленістю на осмислення практик пізнання, мислення;

- парадигмальний аналіз. В процесі зіткнення пострадянської і західноєвропейської знаннєвих платформ саме слово парадигма стало певним розрізняючим маркером. Термін парадигма міцно закріпився саме в пострадянській знаннєвої середовищі і навряд чи варто відмовлятися від цього методологічного конструкту і від можливостей парадигмального аналізу через те, що звернення до парадигми не так популярно у західних та американських колег (колег, що належать іншому хінтерланда).

Макрометодологія

Рівень макрометодологіческого аналізу передбачає дослідження конкретних теорій, концепцій, обговорення ключових принципів, під впливом яких формуються відповідні побудови. Цей рівень аналізу традиційно розвивався і розвивається в рамках філософії науки.

Мікрометодологія

Основне завдання мікрометодології - спостереження «тонких» процесів, що направляють розвиток психолого середовища. До мікрометодологіческому аналізу можна віднести аналіз метафор, креативних термінологічних зв'язок, термінологічних гнізд [2], процесів концептуалізації понять, варіантів всіляких рецепцій. В рамках мікрометодології здійснюється попередній аналіз нових концептів і конструктів, реальний епістемічески вага яких поки не визначений.

Нанометодологія

Як вже зазначалося вище, в розмовах про методологію і методології можна ігнорувати специфіку тієї чи іншої культурної дослідницької середовища.

Діяльність «чистих» методологів більш характерна для пострадянського культурного простору (Московська метрополія). Найімовірніше, це наслідок слабкого післявоєнного розвитку гуманітаристики в СРСР в порівнянні з природничих знанням і математикою. У західноєвропейській і американській

традиції все відбувалося, скоріше, навпаки. Французький постструктуралізм і всі наступні «постпроявлення» були «замішані» на публічному зреченні від методології. Виникаючі методологічні антипатії цілком можна зрозуміти, бо постструктуралістський погляд був «нано» орієнтованим. А це - абсолютно нова методологічна технологія, яку легко можна було прийняти за відсутність методу як такого. Всілякі штучні суміші, збірки, неприродні (неприродні) включення - все це дуже характерно саме для нанотехнологій.

Подальший до кінця XX століття інформаційний вибух в ще більшому ступені посилив антиметодологічний тренд, бо зміни відбувалися так швидко, що здавалося відпала сама необхідність в пізнанні методу, слід зникав практично відразу після того, як він був зафіксований. Методологи стали займатися літературознавством, мистецтвознавством, когнітологією, урбаністикою. Але як виявилось, проблема методу при цьому нікуди не зникла. Методологія в сучасній західноєвропейській і американській культурі жива як своєрідна практикує методологія. Метод виявляється і досліджується в ході самого шляху (фактично так, як це відбувалося у М. Фуко, Ж. Дерріда, Ж.Делез, Ф. Гваттарі). Можна припустити, що зазначене є наслідком фактично паралельно протікають фаз спостереження і діяння. Але навіть в умовах «паралельного існування» метод зберігається, а значить є потреба і в експлікуючій цей метод методології.

З.Богатая Л.Н. О роли концептов-медиаторов в связывании локальных пространств смысла // Україна. Європа. Світ. Історія та сучасність: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, 30 листопада- 1 грудня. 2018 р. м. Київ: Таврійський національний університет імені В.І Вернадського, 2018. С.75-81.

(Фрагмент тексту у авторському перекладі)

Досить детальне обговорення можливостей конструктив-медіаторів було здійснено російським філософом Н.С.Розовим, вивчав проблему зв'язування макро- і мікро- рівнів соціологічного аналізу (structure / agency) в американській традиції [3].

Конструкти-медіатори дозволяють співвіднести макро- і мікро- рівні дослідження, координувати надіндивідуальних цілісності і поведінкові практики окремих індивідуумів. У завдання даного аналізу не входить розгляд конкретних концептів-медіаторів, досліджуваних Н.Розовим. Інтерес представляє саме методологічне явище концептуальної медіації.

Факт появи і розвитку уявлень про концептах-медіатори бачиться цілком закономірним. На даний момент можна говорити про існування концептології як особливого напрямку вивчення методологічних можливостей концептів. Це дослідницький рух складається з окремих, часто досить відмінних один від одного традицій, в яких сам концепт розуміється дуже

відмінними чином (деякі варіанти тлумачення концепту розглянуті, наприклад, в публікації [1]). Особливо популярно звернення до концептів в російській лінгвістиці, що посяде концептологічні установки С.А. Аскольдова-Алексєєва, Д.С. Лихачова, Ю.С. Степанова та інших лінгвокультурологів, когнітологів.

З метою даного дослідження під концептом пропонується розуміти ключовий елемент аналітичного інструментарію, за допомогою якого розвиваються ті чи інші авторські побудови. При використанні концептів відбувається концептуалізація навколишньої дійсності, що включає, в тому числі, виявлення (формування, прояснення) ряду найближчих співвіднесених концептів, які формують деякий «концептуальне ядро» («концептосферу», якщо використовувати сферичну метафору). Концепти-медіатори при цьому постають ланцюжком понятійних конструкцій, які виступають в якості своєрідного «понятійного моста» [3, с. 30], що зв'язує різні групи концептів.

4.Богатая Л.Н. Трансдисциплінарність: постнекласический ракурс рецепции // Філософія освіти. №1. 2015. С.168-183.

(Фрагмент тексту у авторському перекладі)

У російській мові термін трансдисциплінарності формувався, в першу чергу, в рамках постнекласических напрацювань, які стали в попереднє десятиліття своєрідним академічним мейнстрімом в зв'язку з всебічним освоєнням фундаментальних синергетичних ідей. У серії колективних збірників, об'єднаних загальною назвою «Синергетична парадигма», публікувалися перші статті, в яких слово трансдисциплінарності розтлумачувати в контексті ключових синергетичних понять. Покоління сучасних українських, російських дослідників робили найперші кроки в напрямку вивчення трансдисциплінарності слідом за що стала вже «історичної» статтею С.П.Курдюмова і Е.Н. Князевої про трансдисциплінарності синергетики [12]. У цьому тексті вперше було проведено досить чітке розрізнення термінів полі-, між- і трансдисциплінарної. Про трансдисциплінарності стали згадувати багато. З'явилися автори, які на протязі останніх десяти років неодноразово зверталися до осмислення різних ракурсів трансдисциплінарних оглядів. У зв'язку з цим, в першу чергу, згадки заслуговують роботи Л.П.Кіященко, в яких розмови про трансдисциплінарності знаходили не тільки глибоке філософське, а й загальнокультурний звучання. Саме з цієї причини в даному дослідженні робиться спроба своєрідної рецепції деяких трансдисциплінарних роздумів Л.П. Кіященко ([6] - [11]), які вже попередньо хочеться назвати спробами освоєння гуманітарних нанотехнологій або - розвитком надтонких гуманітарних технік аналізу. В результаті осмислення зазначених текстів

з'являється можливість виявлення найбільш очевидних тематичних векторів аналізу трансдисциплінарності.

1. Розвиток уявлень про трансдисциплінарності тісно пов'язане з процесами становлення постнекласіки як абсолютно особливою знанієвої середовища, спочатку актуалізувати в результаті освоєння ключових синергетичних ідей, а потім формувалася під впливом досліджень різних проявів складності. Результатом постнекласичних рефлексій виявилось не тільки виявлення специфічного набору ключових концептів, а й прояв методу, за допомогою якого може бути здійснено освоєння інтенсивних еволюційних процесів. Відмінна риса цього методу - здійснення множинних рефлексивно-рецептивних рекурсій, здійснюваних в складній відкритій знанієвої середовищі множинним суб'єктом в не-лінійному (актуальному, глибинному) часу (Е.Морен, В.С.Степін, В.І.Аршінов і інші досл.).

2. Філософія трансдисциплінарності - це своєрідна спроба над-постнекласичного огляду сучасної ситуації дослідження складного. В рамках відповідного підходу найбільш активно розвивається тема спостерігача складності - множинного трансдисциплінарності суб'єкта, що шукає себе самого в безперервних перевідкриття, самотрансформації, рекурсивних переживаннях пережитого, переживаннях - відповідальних, участності, людино-Планета-космомерних. Трансдисциплінарний суб'єкт актуалізує універсумне проростання дослідницького досвіду, здійснює інтелектуальну співналаштування з знову що виявляються зв'язками універсалій. Множинний спостерігач складності постає вбудованим (внутрішнім) учасником пахтання своєрідною цілісності психологічного середовища, що формується під впливом різноманітних гетерогенних концептуалізацій.

5. **Богатая Л.Н.** Размышления о парадигме и способах ее исследования // Науковий вісник Чернівецького університету. Серія «Філософія». 2013. Вип. 663-664. С.10-19.

(Фрагмент тексту у авторському перекладі)

Надскладне або сложностная система

Фундаментальні інтуїції з приводу ускладнюється складності (або, як каже В.І.Аршінов «гострою складністю») можна виявити вже в який став класичним тексті «Порядок з хаосу», написаному І. Пригожиным в співавторстві з І. Стенгерс. На самому початку роботи автори відзначають наступне: «Наше бачення природи зазнає радикальних змін в сторону множинності, темпоральності та складності» [13, с. 34]. Складність, тим самим, постає не єдиним об'єктом гідним дослідницької уваги, а доповнюється темпоральністю та множинністю.

Сучасні уявлення про надскладні (ускладнюється складності, сложностности) розвиваються в напрямку розуміння надскладного як того, що включає одночасно пізнається реальність і самого суб'єкта, що пізнає. Крім цього, підкреслюється, що сложностность виявляється там, де має місце безперервна процесуальність. Е. Морен з цього приводу зауважує наступне: «Перед нами стоїть проблема реальності - комплексної, що виявляється в безлічі форм, невизначеною, що знаходиться в процесі становлення» [12, с. 91]. Предметом дослідження в надскладних відкритих саморегулюючих системах стають процеси розвитку цих систем, процеси, що відбуваються в результаті тісної сполучення пізнаваного і сложностного пізнає суб'єкта.

Звернення до ускладнюється складності актуалізує уявлення про сложностном мисленні. Я.І.Свірській, перекладач книги Ж.Делез і Ф.Гваттарі «Тисяча плато» на російську мову, зазначає, що сложностное мислення, що розвивається зазначеними авторами, орієнтоване на «схоплювання тієї динаміки (часто званої терміном «становлення»), яка зі все більшою очевидністю проникає в усі пори як соціального життя, так і психічного або фізичного існування людини» [5, с. 689]. У текстах Дельоза і Гваттарі сложностное мислення пов'язане з уявленнями: а) про плато, на якому одномоментно представлені різні дослідницькі лінії, які показують собою складну різоматическімі в'язь; б) про плани констистенції і імманенції; в) про процеси збирання, за допомогою яких здійснюються миттєві зупинки сложностних розумових актів.

Сложностность актуалізує проблему безперервно мінливого пізнає суб'єкта - спостерігача сложностности (ця тема активно розвивається в роботах В.І.Аршінова).

6. Богатая Л.Н. О терминологической проявленности парадигмы // Дні науки філософського факультету –2012. Міжнародна наукова конференція (18-19 квітня 2012 р.). Київ: Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 2012. С. 57-59.

(Фрагмент тексту у авторському перекладі)

7. Богатая Л.Н. Гуманитарная сложность в контексте ближайших категориальных понятий // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Історія. Філософія. Політологія. Вип.10. 2015. С.47-51.

(Фрагмент тексту у авторському перекладі)

Від тексту до дискурсу: розгортання гуманітарної складності

Ім'я Доріс Бахманн-Бедик останнім часом згадують у зв'язку з її досить активною включеністю в обговорення ідеї «культурологічного повороту» [2].

Статтю «Режими текстуально в літературознавстві та культурології» [1], можна розглядати як досить знакова інтелектуальна подія в сучасній гуманітаристиці.

Для даного дослідження важливим є те, що сам текст Бахманн-Медик написаний в стилі гуманітарної складності. Подібний стиль отримав останнім часом широке поширення. Його характерними ознаками є велика кількість цитованих джерел, різноманітність розглянутих дисциплінарних областей (літературознавство, лінгвістика, етнологія, соціальна культурологія, ...), своєрідна манера цитування, яка стала популярною в сучасних гуманітарних дослідженнях. Особливість цього способу цитування полягає в тому, що замість дослідження цитат, містять складну думку, що вимагає послідовних експлікацій, здійснюється «вивудження» в аналізованих текстах вдалим метафор, окремих точно помічених термінів. Подібне «точкове цитування» спрямоване не на аналіз складних ментальних конструкцій, а, скоріше, на поверхнєве термінологічне «схоплювання», що дозволяє зафіксувати навіть найнезначніші тенденції, що змінюють традиційні кодування. Фактично вже не окремі тексти стають предметом аналізу, а їх «термінологічні шлейфи», термінологічні поля, що пронизують складні дискурси.

Серед багатьох причин пережитого культурного повороту Бахманн-Медик пропонує звернути увагу на факт своєрідного «охолодження» до ключової метафори, що визначає культуру як текст.

Ця метафора займала домінуючі позиції в останні десятиліття. Вираз «культура як текст», за дуже влучним зауваженням обговорюваного автора, стало буквально «плаваючою формулою культурологічного аналізу», що має високу історичну стійкість і стала таким собі «програмним гаслом наук про культуру». Довгий час будь-яке культурне явище розглядали як текст: від твору мистецтва до, наприклад, політичних виступів студентів або нового архітектурного комплексу. З точки зору Кліффорда Гирца (ще одного вельми авторитетного сучасного аналітика культури), завдяки цій формулі здійснювалася своєрідна «рефігурація соціального мислення».

Як відомо, концепція «культури як тексту» базується на розумінні культури як світу значень, в якому будь-які дії постійно переводяться в знаки. Розуміти культуру як текст - значить, по МІРЦ, «знайти спосіб прочитання того, що сталося».

Метафора «культура як текст», на думку Бахманн-Медик, зіграла свою історичну роль і тепер опинилася своєрідним інтелектуальним перешкодою, застрягим і неефективним стереотипом, який необхідно подолати (ось тут зрозумілими стають відомі слова Р. Рорті про необхідність «разметивання метафор», бо на певному етапі свого існування деякі метафори перетворюються в агресивні елементи інтелектуального середовища, від яких необхідно позбавлятися). Культурний поворот і пов'язаний, в певній мірі, з фундаментальним очищенням від застарілих концептуальних установок,

вицвілих метафоричних орієніров. Культурні повороти - це своєрідні етапи «дослідних перефокусіровок». Саме так можна розглядати, наприклад, лінгвістичний, постколоніальний, іконічний, візуальний, нарратологічеській та інші повороти [1].

Велика частина статті Бахман-Медик спрямована на пошук нових дослідницьких ракурсів, які приходять на зміну вже застаріваючому розуміння культури як тексту. Автор аналізує значний корпус сучасних гуманітарних текстів, підготовлених в рамках етнології, етнокультурології, літературознавства, соціальної культурології Фактично всі ці тексти у своїй сукупності і представляють складний дискурс, який і намагається вивчати німецька дослідниця.

У найзагальніших рисах в обговорюваній роботі фіксуються такі найважливіші тенденції.

Перша тенденція може бути позначена як «перехід від менталізма до соціальної дії». Ця тенденція пов'язана з тим, що значущим стає не виявлення і прояснення значень, які можуть ховатися за тими чи іншими прийомами організації тексту, включеними в нього символами, а - діяльну конститування, соціальне проектування, спрямоване на всілякі зміни. У зв'язку з цим Бахманн-Медик підкреслює актуальність дискусій з приводу переходу від поглядів на «культуру як продукт» до розгляду «культури як виробництва». Досить актуальною в зв'язку з цим бачиться проект соціології культури, що розвивається Андреасом Реквіцем. В рамках цього проекту розуміння текстів здійснюється через теорію практик, самі тексти трактуються як вмістилища смислових зразків «моделей, керівних діями». Відповідна точка зору укладається в рамки прагматичного повороту, з його посиленою увагою до всіляких практикам.

Стара формула «культура як текст» з її текстоцентричного в ситуації, що складається виявляється надмірно ментальної.

Переключення уваги на діяльність можна розуміти і як діяльність, спрямовану на вихід з гомогенних смислових систем (при цьому текст природно розглядати як систему гомогенну, тоді як діскурс - принципово гетерогенний). Діяльнісний поворот виявляється пов'язаним з переходом від традиційних смислів до виявлення нових смислових проявів.

Зсув від ментальності до дії, соціальної дії своєрідним чином виявляється і в «перформативном повороті», початок якого заклав Дж. Остін, ввівши термін перформатив в широкий культурний вживання. В рамках перформативними новацій пропонується специфічний варіант прочитання тексту, пов'язаний з фокусуванням уваги на дії, конститування дійсності. У зв'язку з цим, знову ж таки, досить характерними бачаться розуміння культури К.Гірцем «як втілених виразів».

Друга тенденція, яка характеризує припинення дії установки на тлумачення «культури як тексту», пов'язана з переміщенням уваги, в першу чергу, на процеси культурної динаміки. Замість тексту актуальними стають роздуми про читання і листі, які принципово

процесуального. Безцінний внесок у розвиток цих тем було внесено французькими постструктуралістами, які, фактично, першими заявили про правомірність не тільки вельми своєрідних варіантів прочитання текстів, а й самі створювали тексти, значно відрізняються від традиційно прийнятих (Ж.Лакан, Ж. Дерріда, Ж.Делез , Ф.Гваттарі ..). Замість аналітичних категорій, звично пов'язують з дослідженням текстів, стали розвиватися уявлення про «ситуативних обставин», «наміри», «діалогових процесах обміну», «комунікативних ситуаціях» і багато інших.

Третя тенденція, що сприяє ослабленню уваги до уявленням про текстуально культури, викликана посиленням інтернаціоналізації гуманітарних досліджень. Культурна глобалізація розмиває не тільки національні кордони, а й межі тексту. Всілякі варіанти гібридизації стали усепроникаючим явищем, що руйнують текстову однорідність, змішує культурні коди. Авторство тексту стало виявлятися все з великими труднощами. І сам текст стає схожим на своєрідне текстове змішання, що формується в результаті поєднання і накладення текстових фрагментів у свідомості якогось глобального, безперервно комунікуючих суб'єкта.

Пов'язане з глобалізацією розширення дослідницького горизонту обернулося чимось більшим, ніж тільки перенесення акценту в розумінні культури і тексту на концепти тілесності, театральності, ритуалу, уявлення або дії. І це розширення зажадало залучення все нових і нових концептів: медіа, сфери уявного, простору, картографування ...

Четверта тенденція, що виявляється Бахманн-Медик в сучасній культурі, характеризує певну зміну інтересів при дослідженні символів. Символи цікавлять вже не як колективні вмістилища смислів, не як резервуари значень або «імперії символічного». Об'єктами уваги тепер постають процеси символізації. Символи розглядаються як «моделі, руководствующие до дій», зразки дій.

І, нарешті, тенденція п'ята, що виявляється в сучасній гуманітаристиці, спрямована на своєрідне «рух по ту сторону слів». Традиція, схоплена цією метафорою, закладалася, наприклад, в епістемологічних роздумах М. Фуко, психоаналітичних практиках Ж.Лакана. Слова, поєднання слів почали тлумачитися як те, що не прояснює, а ховала. Тексти бачилися своєрідними покривами, які потрібно спеціальним чином розчиняти, перетворювати для того, щоб розуміти сокривемое.

Навчальне видання

Богата Лідія Миколаївна

Наука в системі культурологічного знання

Методичні рекомендації
з курсу для самостійної роботи студентів спеціальності
034 – «Культурологія»

(згідно з вимогами кредитно-модульної системи)

Видано в авторській редакції

Підп. до друку 20.10.2019 р. Формат 60*90/16
Гарн.Таймс. Тираж 50 прим.
Заказ

Печать СПД-ФЛ Назарчук С.Л.
Свидетельство ВО2 № 948403 от 10.09. 2001.
65009, Одесса, Фонтанская дорога, 10, тел. 795-57-15
e-mail: selen_odessa@ukr.net